

ANDERS
LUNDT HANSEN

NIELS
ROLAND

LISBETH M.
IMER

RUNERNES VERDEN

HISTORIE
Mellemtin

E EUDOR

www.eudor.dk/undervisning/
© 2022

Velkommen til runernes verden

I dette sæt af opgaver vil du lære:

- At kende forskel på de tre runerækker, der blev brugt i Norden
- At læse simple indskrifter med runer skrevet på nutidens dansk
- Om de to jellingsten
- At genkende enkelte runer i de autentiske indskrifter
- At skrive dit navn med runer

En runerække hedder en futhark, opkaldt efter de første seks bogstaver. I Norden har man gennem tiden brugt tre forskellige runerækker: Den tidlige futhark fra ca. år 150-750, 16-tegns-futharken fra ca. 750-1000, og den høj- og senmiddelalderlige futhark fra år 1000 og fremefter.

Der fandtes også andre varianter af runer, for eksempel i England, men her holder vi os til de skandinaviske.

Se på **side 13** i "Runernes verden":

De første runer var inspireret af de latinske bogstaver, og det kan man se på flere af runerne. For eksempel er der ikke stor forskel på R og B i futharken og i alfabetet.

Se på **side 22** i "Runernes verden":

I slutningen af 700-tallet blev runerækken ændret. Nogle runer blev helt afskaffet og andre blev ændret. Nu bestod alle runer kun af én enkelt lodret streg. Den kalder man hovedstaven. Ud fra hovedstaven står de små streger, som kaldes bistave eller kviste. Runerækken har så få tegn, at nogle af runerne dækker flere forskellige lyde. For eksempel er l'et både et l og et E, og B kan bruges både som B og P.

Se på **side 30** i "Runernes verden":

Den sene futhark er bygget på 16-tegns-futharken, men nu har flere af runerne fået prikker og cirkler på. Det er de runer, der står for flere forskellige lyde. Ved at sætte en prik eller cirkel på dem, viser man, hvilken lyd runen står for. For eksempel er et B med prikker lig med et P, og et l med en cirkel er lig med et E.

Opgave 1

Her er et ord skrevet med runer fra den ældre futhark. Skriv ordet med latinske bogstaver på linjen ved siden af:

ᚱ ᚠ ᚱ ᚱ

Her er et ord skrevet med runer fra 16-tegns futharken. Skriv ordet med latinske bogstaver på linjen ved siden af:

ᚱ ᚠ ᚱ ᚱ

Her er et ord skrevet med den sene futhark. Skriv ordet med latinske bogstaver:

ᚱ ᚠ ᚱ ᚱ ᚱ

Her er fem ord. Find ud af hvilke futharker de er skrevet med og oversæt dem.

ᚱ ᚱ

* ᚠ ᚱ

ᚱ ᚠ ᚱ ᚱ

ᚱ ᚱ ᚱ ᚱ ᚱ

ᚱ ᚱ ᚱ ᚱ ᚱ ᚱ

Opgave 2

Læs siderne 14 og 15 i "Runernes verden".

Jellingstenene

Jellingstene er to store runesten i den lille by Jelling i Jylland nær Vejle.

De blev rejst i 900-tallet, den ene af kong Gorm over hans kone Thyra, og den anden af deres søn Harald, som rejste den efter sine forældre.

Runestenene er nogle af de første skriftlige kilder som nævner Danmark, og derfor har de spillet en stor rolle for danskere i nyere tid.

Stenene var en del af et storslået og pralende anlæg. Kong Gorm rejste sin sten omkring år 935, og han var død omkring 965, da hans søn Harald rejste sin sten. De rejste også to kæmpehøje, og andre monumenter. Højene og stenene kan ses den dag i dag.

Formålet med de store anlæg i Jelling var, at kongerne ville prale af deres magt. Det gjorde (de fordi, at jo mere magtfulde) de, fordi jo mere magtfulde, de så ud, jo mindre var risikoen for at andre ville angribe dem. Som konge dengang skulle man både passe på andre konger i nærheden, og på de stormænd, der sad rundt omkring i deres haller, og som havde deres egne krige.

For at få succes som konge skulle man med rige gaver og grumme trusler overbevise stormændene om, at det var klogest at adlyde og betale deres skat til kongen. For hvis nogen af dem fik den tanke, at de bare kunne lade være med at adlyde, så risikerede kongen at hele hans magt smuldrede.

Derfor var kongerne ivrige efter at lave store monumenter som Jelling. Det fik dem til at se mægtige ud, og de ville have folk til at forstå, at når de havde råd til at bygge så storslåede anlæg, havde de nok også råd til at holde mange krigere, så derfor var det bedst ikke at provokere dem. Jelling-anlægget var på den måde et våben i en kamp om magten.

På runesten var det almindeligt at nævne den, der havde givet en adgang til magten. Hvis halens fyrste døde, kunne hans sønner rejse en runesten, og på den måde minde alle om, at de var beslægtet med den gamle magthaver, og regnede med at overtage hans position som hersker.

Derfor er det værd at lægge mærke til, at begge Jellingsten omhyggeligt nævner Thyra/Thorvi. Det tyder på, at først kong Gorm, og derefter Harald, fik en del af magten over Danmark gennem hende. Vi ved ikke præcist, hvordan det hang sammen, men det kunne for eksempel være fordi, at hun var fra en gammel og mægtig fyrsteslægt, måske i familie med nogle af de konger, der havde været før, mens Gorm var fra en mindre slægt, og på en eller anden – sikkert voldelig – måde var blevet mere berømt, og derfor kunne komme til at gifte sig med Thyra.

Det ved vi ikke sikkert, og der kan være mange andre måder, det er gået til på. I al fald ønskede Gorm fortsat at herske over Danmark, da Thyra døde omkring 935. Og da Gorm så døde, rejste Harald sin sten og gjorde opmærksom på at han havde ret til Danmark, på grund af sine forældre.

Men magten holdt ikke.

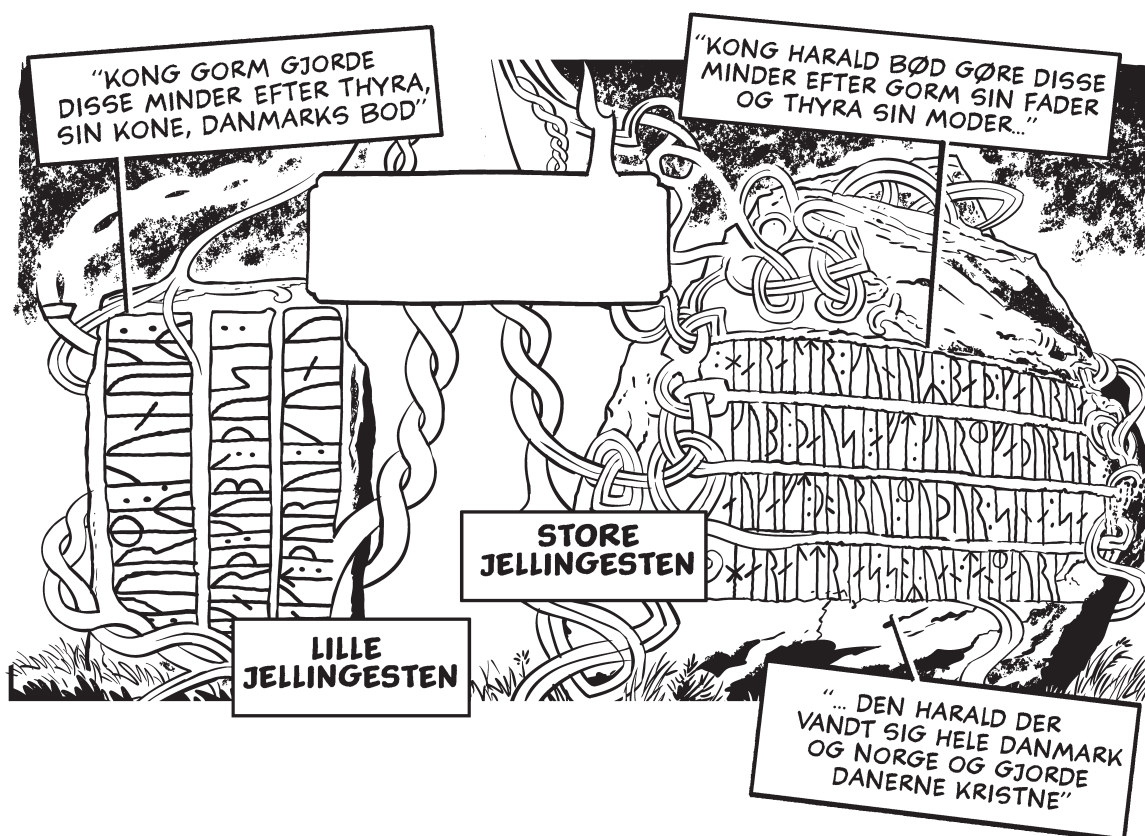
Kong Harald slog sig stort op i Jelling, men det nyttede ikke i længden. Stormændene begik oprør, anført af hans egen søn Svend, og i 986 blev Harald dræbt. Jellingmonumenterne blev overladt til sig selv, og forfaldt langsomt.

Man kan næsten sige, at kong Haralds propaganda virkede bedre i 1800- og 1900-tallet end i hans egen levetid. For historikere og politikere op imod nutiden, var meget ivrige efter at tro på Haralds ord om, at han vandt sig hele Danmark.

De to runesten og de to høje står endnu i Jelling, og man kan se dem den dag i dag. Der er også et fint oplevelsescenter, som hedder "Kongernes Jelling".

Find Thyras navn på de to sten, og farvelæg runerne i navnet. Bemærk at sproget var meget anderledes i 900-tallet, og man havde ikke retstavning, så navnet er ikke ens på de to sten. På den ene staves det "Thurui" og på den anden "Thaurui".

Opgave 3

Udvælg to af runerækkerne, og skriv dit navn med hver af dem.

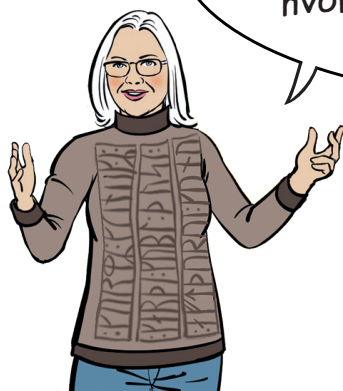
Navn: _____

Med hvilken futhark: _____

Navn: _____

Med hvilken futhark: _____

Afslutning

Til lykke,
du kan nu kende forskel på
de tre runerækker, du har lært om
de to runesten i Jelling, og du ved,
hvordan man læser og skriver
med runer.

